

Systematic Review / Sistemantik Derleme

The Effect of Hand Massage on the Management of Behavioral and Psychological Symptoms in Elderly Individuals with Dementia: A Systematic Review

Demansı Olan Bireylerde Davranışsal ve Psikolojik Semptomların Yönetiminde El Masajının Etkisi: Sistemantik Bir Derleme

Nurdan Yalçın ATAR¹, Murat KOÇ^{2*}

ABSTRACT

Aim: Behavioral and psychological symptoms occurring in individuals with dementia negatively affect their daily living activities. Medical treatment is applied to treat the behavioral and psychological symptoms of dementia. In addition to medical treatment, it is very important to apply hand massage, which is a non-pharmacological intervention. This systematic review was conducted to evaluate the effectiveness of hand massage in the management of behavioral and psychological symptoms in elderly individuals with dementia.

Material and Method: In a systematic review guided by the PRISMA checklist, "dementia", "hand massage", "massage", "massage therapy" and words and their English translations were searched in seven databases including Cochrane, Google Scholar, CINAHL, MEDLINE, PubMed, Scopus and Web of Science. Five studies that met the inclusion criteria were included in the systematic review.

Results: Five articles were included in the study after 1211 studies reached with keywords were examined in accordance with the inclusion criteria. In these studies, the effects of hand massage on stress, agitation and depressive symptoms in individuals with dementia were investigated. It was determined that hand massage applications were performed in different countries, in various institutions such as homes, nursing homes, hospitals and nursing homes, with different products and times.

Conclusion: Studies have observed the effectiveness of hand massage on behavioral and psychological symptoms in individuals with dementia, and the results were statistically significant. More evidence-based studies are needed to apply hand massage in clinical areas, to encourage nurses, to popularize it in nursing care, and to create an effective guide in the nursing care management of individuals with dementia.

Key Words: Dementia, hand massage, massage, massage therapy, behavioral and psychological symptoms.

Öz

Giriş: Demansı olan bireylerde meydana gelen davranışsal ve psikolojik semptomlar günlük yaşam aktivitelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Demansa bağlı davranışsal ve psikolojik semptomları tedavi etmek amacıyla tıbbi tedavi uygulanmaktadır. Tıbbi tedaviye ek olarak non-farmakolojik girişim olan el masajının uygulanması oldukça önemlidir. Bu sistemantik derleme demansı olan bireylerde davranışsal ve psikolojik semptomların yönetiminde el masajının etkinliğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: PRISMA kontrol listesi rehberliğinde gerçekleştirilen sistemantik derlemede "demans", "el masajı", "masaj", "masaj terapi" kelimeleri ve İngilizce karşılıkları Cochrane, Google Scholar, CINAHL, MEDLINE, PubMed, Scopus ve Web of Science dahil yedi veri tabanında taranmıştır. Dahil edilme kriterlerine uygun olan 5 çalışma sistemantik derlemeye dâhil edilmiştir.

Bulgular: Anahtar kelimeler ile ulaşılan 1211 çalışma dâhil edilme kriterleri doğrultusunda incelendikten sonra 5 makale çalışma kapsamına alınmıştır. Bu çalışmalarda, el masajının demansı olan bireylerde stres, ajitasyon, depresif semptomlar üzerine etkileri incelenmiş; el masajı uygulamalarının farklı ülkelerde, ev, bakımevi, hastane ve huzurevleri gibi çeşitli kurumlarda farklı ürün ve sürelerle yapıldığı belirlenmiştir.

Sonuç: Çalışmalarda el masajının, demansı olan bireylerdeki davranışsal ve psikolojik semptomlar üzerindeki etkinliği gözlemlenmiş ve sonuçların istatistiksel olarak da anlamlı olduğu saptanmıştır. Demansı olan bireylerin hemşirelik bakım yönetiminde el masajını klinik alanlarda uygulamak, hemşireleri teşvik etmek, hemşirelik bakımında yaygınlaştırmak ve etkin bir rehber oluşturmak için daha fazla kanıt dayalı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demans, el masajı, masaj, masaj terapi, davranışsal ve psikolojik semptomlar.

1. Sağlık bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, İstanbul

2. Sultanbeyli Devlet Hastanesi, Palyatif Bakım Kliniği, İstanbul

Gönderilme Tarihi: 22/08/2023

Kabul Tarihi: 26/09/2023

Yayınlanma Tarihi: 31/10/2023

*Sorumlu Yazar

Murat Koç

Sultanbeyli Devlet Hastanesi, Palyatif Bakım Kliniği Atatürk Mah. Can Cd. No7/3 Sancaktepe/İstanbul, Türkiye

Telefon:0543 6725093, E-mail: mrtkoc49@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4218-6558

Cite this article: Atar NY, Koç M. Demansı Olan Bireylerde Davranışsal ve Psikolojik Semptomların Yönetiminde El Masajının Etkisi: Sistemantik Bir Derleme. Ağrı Med J. 2023;1(3):108-112.

Giriş

Demans, en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir. Dünya çapında yaklaşık 50 milyon insan demans tanısı almakta ve her yıl yaklaşık 10 milyon yeni vaka eklenmektedir (1). Dünya Sağlık Örgütü demans hastalığının karmaşıklığını ve çeşitliliğini, bir hastalık olarak değil hafıza, düşünme, oryantasyon, kavrama, hesaplama, öğrenme kapasitesi, dil ve değerlendirme olmak üzere birden fazla yüksek kortikal fonksiyonun bozuklukları ile ayırt edilen bir sendrom olarak tanımlamıştır (2). Sendroma yaş, cinsiyet, genetik yatkınlık, kafa travması, yeterli besin alamama, düşük eğitim seviyesi gibi birçok etken neden olmaktadır. Yaş, demansın insidansında ve prevalansında en büyük etmendir. Nüfusun küresel olarak yaşlanmasıyla birlikte demans prevalansı artmaktadır (3,4).

Demanslı olan bireylerde günlük yaşamı güçleştiren hafıza kaybı, analitik işlem yapma ve yön bulmada zorluk, çevreye karşı kayıtsızlık, öğrenme güçlüğü, anormal motor davranışlar, anksiyete, ajitasyon, vb. birçok davranışsal ve psikolojik semptomlar bireyi günlük yaşam aktivitelerinde bağımlı kılmaktadır (5-7). Bireye gereksinim duyduğu desteği sağlamak ise hastalığın davranışsal ve psikolojik semptomları (ajitasyon, stres ve anksiyete, depresif semptomlar vb.) ile oldukça güç ve karmaşık bir sürece dönüşebilmektedir (8).

Ajitasyon, hastanın strese karşı savunmasızlığının artması ve baş etme becerilerinin azalması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Hastanın fiziksel acı, açlık, yalnızlık veya can sıkıntısı deneyimi gibi karşılanmamış bir ihtiyacı iletme girişimini temsil etmektedir (9). Depresif semptomlar demans hastalarında sık görülen ve işlevsellikte azalmaya neden olan semptomlardır. Hafif şiddetteki depresif semptomlar bile demans hastalarının işlevselliklerini kötü yönde etkileyebilir (10). Stres, majör psikiyatrik bozuklukların riskini artırarak beynin yapısında dejenerasyona neden olup hormon salınımı etkilemektedir. Artan hormon salınımı bireyin hafızasının bozulmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda stresin artması demans hastalığının insidansını ve prevalansını artırmaktadır (11).

Demansa yönelik etkili bir tıbbi tedavi yöntemi bulunmamakta ve yeni yöntemler üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Güncel yaklaşımlar bireyin semptomlarını azaltmaya yönelik farmakolojik tedavinin sağlanması şeklindedir. Ancak klinik deneyimler ve gözlemler sonucunda semptomların yönetiminde non-farmakolojik uygulamalara, farmakolojik tedaviden önce başlanması önerilmekte ve yapılan bazı araştırmalarda non-farmakolojik uygulamaların tıbbi tedaviden daha etkili olduğu belirtilmektedir (12). Demansın tedavi planında yer verilecek non-farmakolojik uygulamalar arasında akupunktur, ışık terapisi, hayvan terapisi, masaj, refleksoloji gibi uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar arasında el masajı uygulaması, demanslı olan bireylerin semptom yönetiminde sıklıkla kullanılmaktadır (13).

Demansın tedavisinde el masajı; davranışsal ve psikolojik semptomları azaltmak, bireyin sakin kalmasını ve rahatlamasını sağlamak, birey ve bakım vericiler arasında iletişime katkı sağlamak, uygulama güvenliği-kolaylığı sağlamak ve yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kullanılan non-farmakolojik müdahaleler arasında gösterilmektedir (14,15). Ellerde sinir uçlarını uyarabilen duyu reseptörlerin bulunması, elleri masaj için uygun bir bölge olmasını sağlamaktadır (16). El masajı, el üzerine kayganlaştırıcı yardımcı ürünler kullanılarak Öfloraj, Petrisaj, Friksiyon, Tapotman ve Vibrasyon gibi çeşitli ritmik hareketlerle uygulanan bir yöntemdir (17). El masajı el sırtı, avuç içi ve parmaklara yüzeysel ve derin öfloraj ile başlar. Daha sonra aynı bölgelere petrisaj ile devam eder. Parmaklar arasındaki tenar ve hipotenar kaslara eşit sürelerde petrisaj uygulaması

sonrası her bir parmağa ve ele friksiyon uygulanır. Tapotman ve vibrasyon uygulamalarından sonra el masajı tekrardan öfloraj uygulamasıyla sonlanır (18).

Literatürde el masajı uygulamasının davranışsal ve psikolojik semptomlar üzerinde etkinliği incelendiğinde, el masajının kronik ağrı üzerine etkili olduğu sonucuna ulaşılmış ve rutin olarak uygulanması önerilmiştir (19). El masajının yaşlı bireylerde konforu arttırdığı, kaygıyı ve anksiyeteyi azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (20). Bir başka çalışmada, el masajının yaşam bulgularını olumlu yönde etkilediği belirlenirken, bağımsız hemşirelik uygulaması olarak kullanılabilmesi önerilmiştir (21). Literatürde demanslı olan bireylerin semptom yönetiminde el masajı uygulamasının davranışsal ve psikolojik semptomlar üzerinde etkinliğini değerlendiren sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmamız demanslı olan bireylerin hemşirelik bakım yönetiminde el masajının klinik alanlarda uygulanabilmesi için öncelikle hemşireleri teşvik etmekte, uygulanabilirliğini göstermekte ve el masajı uygulamasının bilimsel bilgiye dayandırılmasında etkin bir rehber oluşturarak hemşirelik alanına önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu sistematik derleme, demanslı olan bireylerde davranışsal ve psikolojik semptomların yönetiminde el masajının etkisini inceleyerek, demanslı olan bireylerin bakım sürecini destekleyecek bir yaklaşım sunmayı amaçlamaktadır.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışma, demanslı olan bireylerde davranışsal ve psikolojik semptomların yönetiminde el masajının etkisi ile ilgili yapılan randomize-kontrollü çalışmaları sistematik olarak incelemek amacıyla yapılan tanımlayıcı tipte bir kayıt incelemesidir.

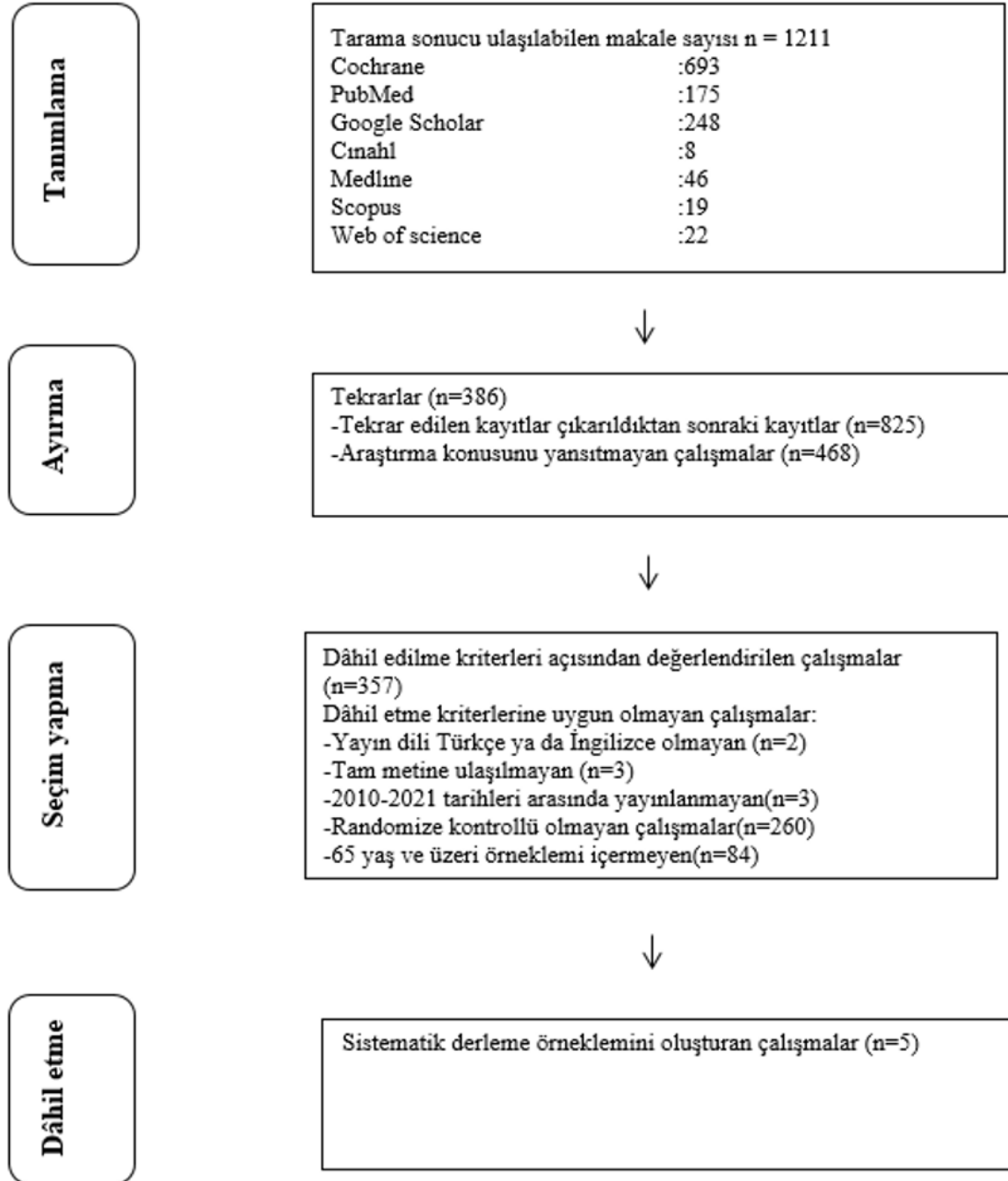
Araştırmanın evrenini "demans", "el masajı" ve ilgili anahtar kelimelerin İngilizce karşılıklarını kullanılarak, 2010-2021 tarihleri arasında, Cochrane, PubMed, CINAHL, Medline, Google Scholar, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından ulaşılan 1211 çalışma oluşturmuştur (Tablo 1). Araştırmanın örneklemini ise ulaşılan çalışmaların PRISMA akış şeması doğrultusunda demanslı olan bireylerin davranışsal ve psikolojik semptomları üzerinde el masajının etkinliğini değerlendiren 5 çalışma oluşturmuştur. Araştırma seçim süreci Şekil 1'deki PRISMA akış şemasına göre özetlenmiştir.

Tablo 1: Araştırma stratejisi.

Konu	Anahtar Kelimeler
Demans	'Demans', 'Bunama', 'dementia'
El Masajı	'El Masajı', 'Masaj Terapisi', 'hand massage', 'massage therapy'
Veri Tabanları	<ul style="list-style-type: none"> Cochrane PubMed Google Scholar Cinahl Medline Scopus Web of science
Sınırlılıklar	2010-2021 yılları arasındaki randomize kontrollü çalışmalar.

Araştırma sorusu:

El masajı demanslı olan bireylerin davranışsal ve psikolojik semptomları üzerinde etkili midir?

Şekil 1. Prisma akış şeması

Araştırmaya Dahil Etme Kriterleri:

-Katılımcılar (P-Participants): 65 yaş üstü demans tanısı almış yaşlı bireyleri içeren çalışmalar dahil edilmiştir.

-Girişimler (I-Interventions): Demansı olan bireylerde aromaterapi ile ya da tek başına uygulanan el masajı uygulamaları değerlendirilmiştir.

-Karşılaştırma (C-Comparisons): El masajının etkinliği hiçbir girişim yapılmayan ya da aromaterapi, müzik, resim gibi aktivitelerin gerçekleştirildiği kontrol grubu ile karşılaştıran çalışmalar incelenmiştir.

-Sonnular (O-Outcomes): El masajının demansı olan bireylerin davranışsal ve psikolojik semptomlarına etkisini ajitasyon, stres ve depresif semptomlara yönelik geçerli ve güvenilir ölçeklerle değerlendiren çalışmalar incelenmiştir.

-Araştırma tasarımı (S-Study Designs): Son on bir yılda (2010-2021), İngilizce veya Türkçe dilinde yayınlanmış randomize kontrollü araştırmalar (RKÇ) çalışma kapsamına alınmıştır.

Randomize kontrollü olmayan çalışmalar, 2010-2021 tarihleri arasında yayınlanmayan, 65 yaş üstünde bir örnekleme içermeyen, yayın dili Türkçe veya İngilizce olmayan ve tam metnine ulaşamayan çalışmalar kapsam dışında tutulmuştur.

Verilerin Analizi

Çalışmaya alınacak makaleler, birbirinden bağımsız iki araştırmacı tarafından Joanna Briggs Enstitüsü Veri Ayıklama Aracı ile analiz edilmiştir (22). Çalışma kapsamına alınmasında kararsız kalınan çalışmalar için üçüncü bir bağımsız araştırmacının görüşleri alınmıştır. İncelemeye dahil edilen çalışmalar, veri özetleme formuna kaydedilmiştir. Veri özetleme formu:

Tablo 2. El Masajı Uygulaması İle İlgili Yapılan Çalışmaların Özellikleri

İlk Yazar, Yıl, Ülke	Çalışma Başlığı	Amaç	Ölçüm araçları	Örneklem ve girişimler	Sonuçlar
Kaymaz, 2017, Türkiye	Orta ile Şiddetli Demansı Olan Hastalarda Aromaterapinin Ajitasyon ve Bakım Vericiler Üzerindeki Etkileri: Bir Pilot Çalışma	Masaj ve inhalasyon yoluyla uygulanan aromaterapinin, evde yaşayan orta-şiddetli demanslı hastaların ajitasyon düzeyleri ve ilgili bakıcı yükü üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamıştır.	NPI CMAI	Deney grubuna (n=14) limon otu yağı ile el masajı uygulanırken kontrol grubuna (n=14) herhangi bir müdahale uygulanmadı.	Uygulanan el masajının ajitasyon üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede azalma sağladığı belirtilmiştir (p<0.05).
Suzuki, 2010, Japonya	6 Haftalık Dokunsal Masajın Ağır Demansı Olan Yaşlı Hastalar Üzerindeki Fiziksel ve Psikolojik Etkileri	Demanslı yaşlı hastalar da el masajının, davranışsal ve psikolojik semptomları üzerindeki etkilerini açıklığa kavuşturmak.	MMSE BEHAVE- AD	Deney grubuna (n=14) organik zeytin yağı ile el masajı, kontrol grubuna (n=14) müzik terapisi vb. aktiviteler uygulanmıştır.	Uygulanan el masajının ajitasyon ve stres düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p<0.05).
Fu, 2013, Avustralya	Demanslı Kişilerde Ajitasyonu Azaltmak İçin Aromaterapi ve El Masajı Kullanımı: Randomize Kontrollü Çalışma	Bakım merkezlerinde yaşayan demanslı bireylerde el masajının ajitasyon üzerindeki etkisini araştırmaktır.	MMSE, CMAI	Deney grubu 1'e (n=22) %3 lavanta yağı aromaterapili el masajı, deney grubu 2'ye (n=23) %3 lavanta yağı aromaterapi ve kontrol grubuna (n=22) plasebo (su spreyi) uygulanmıştır.	Altı hafta boyunca uygulanan aromaterapili el masajının ajitasyon üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p<0.05).
Schaub, 2018, İsviçre	Hastane Ortamında Demanslı Kişilerde El Masajının Stres ve Ajitasyon Üzerine Etkileri: Bir Pilot Çalışma	Akut geriatri psikiyatri servisindeki demanslı hastalarda el masajının ajitasyon ve stres üzerindeki etkisini araştırmaktır.	CDR, CMAI	Deney grubuna (n=20) el masajı, kontrol grubuna (n=20) fizyoterapi, resim aktivitesi, aile ziyaretleri gibi rutin bakım uygulanmıştır.	Çalışmada, el masajının 2. haftasında bireylerin stres seviyelerinde azalma görülmüştür (p<0.05). Klinik gözlemler sonucunda ajitasyon düzeylerinde azalma görüldüğü saptanmıştır.
Yoshiyama, 2015, Japonya	Demans Hastaları İçin Aromaterapili El Masajı Terapisinin Etkisi	Yaşlı bireyler için yüksek kaliteli bakımın geliştirilmesi amaçlanmıştır.	MMSE, CMAI, CSDD	Deney grubuna (n=7) D&H yağı ile el masajı, kontrol grubuna (n=5) Jojoba yağı ile el masajı uygulanmıştır.	Çalışmada her iki yağ ile uygulanan el masajının ajitasyon ve depresif semptomlar üzerinde bir değişim oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır (p>0.05).

*MMSE: Mini Mental Durum Muayenesi Envanteri; †CMAI: Cohen-Mansfield Ajitasyon Envanteri; ‡CDR: Klinik Demans Derecelendirilmesi Envanteri; §CSDD: Cornell Dementia Depresyon Envanteri; ¶NPI: Nöropsikiyatrik Envanter; ¶BEHAVE-AD: Davranışsal Semptomları Belirleme Envanteri

çalışmanın yazar ve yılını, başlığını, ölçüm araçlarını, örneklemi, girişimlerini ve sonuçlarını içermektedir.

Bulgular

Anahtar kelimeler ile veri tabanları incelendiğinde ilgili 1211 makaleye ulaşılmıştır. Dâhil etme ve hariç tutma kriterleri kullanılarak ulaşılan makaleler incelendiğinde çalışmada 5 araştırmaya yer verilmesi uygun görülmüştür. Araştırma süreci PRISMA diyagramında açıklanmıştır (Şekil I). Çalışmada yer verilen araştırmaların Avustralya (1), İsviçre (1), Türkiye (1) ve Japonya (2)'yi içeren toplam 4 ülkede gerçekleştirildiği belirlenmiştir (Tablo II).

İncelenen çalışmalarda demansı olan bireylerin yaş ortalamalarının 78 ile 88 arasında değiştiği, el masajı uygulamasının evde, bakımevlerinde, hastanede, huzurevlerinde gerçekleştirildiği belirlenmiştir. El masajının uygulanma süresi ve sıklığı yapılan çalışmalarda 3-6 hafta boyunca haftada 1-3 kere arasında çeşitlilik göstermiştir. Bu çalışmalarda demansı olan bireyler de davranışsal ve psikolojik semptomlarındaki değişimi değerlendirmek için çeşitli envanterlerin kullanıldığı belirlenmiştir. Demansı olan bireylerin bilişsel işlevlerini ölçmek için Mini Mental Durum Muayenesi Envanterini (MMSE), demansın derecesini belirlemek için Klinik Demans Derecelendirme Ölçeği (CDR), davranış bozukluklarını ölçmek için Cohen-Mansfield Ajitasyon Envanteri (CMAI), davranışsal semptomların sıklığı ve şiddeti için Nöropsikiyatrik Envanter (NPI), depresyon için Cornell Dementia Depresyon Envanteri (CSDD), semptomları belirlemek için

Davranışsal Semptomları Belirleme Envanteri (BEHAVE-AD) ve stress değerlerini ölçmek için laboratuvar bulguları kullanılmıştır.

Tartışma

Demansı olan bireylerde davranışsal ve psikolojik semptomlar yaygın olarak görülmektedir (8). Bu semptomlar, bireyin bağımsızlık düzeyini, yaşam kalitesini düşürmekte ve aynı zamanda bakım verenler açısından güçlük oluşturmaktadır. Klinik deneyimler ve gözlemler sonucunda semptomların yönetiminde non-farmakolojik uygulamaların, farmakolojik tedaviden daha etkili olduğu, bu yüzden öncelikle başvurulması gereken bir tedavi şekli olduğu belirtilmektedir (12). Bu sistematik derleme güncel literatür ışığında demansı olan bireylerde el masajının davranışsal ve psikolojik semptomlar üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen araştırmalarda el masajının evde (n=1), huzurevinde (n=1), hastanede (n=2), bakımevlerinde (n=1) tek başına kullanıldığı gibi (23), bir diğer non-farmakolojik girişim olan aromaterapi ile birlikte de kullanıldığı belirlenmiştir (24-27). Aromaterapili ve aromaterapisiz el masajının davranışsal ve psikolojik semptomların azaltılmasında istatistiksel açıdan etkili olduğu gösterilmiştir (23,24,26,27). Aromaterapi ile uygulanan el masajı için lavanta, limon otu, jojoba, D&H ve organik zeytin yağı gibi ürünler kullanılmıştır (24-27). Kullanılan aromaterapi ürünlerinin el masajının etkisini değiştirmediği belirlenmiştir (25). Literatürde daha önce yapılan çalışmalarda, el masajının demansı olan bireylerde davranışsal ve psikolojik semptomları üzerinde

etkili olduğu gösterilmiştir (28-30).

Non-farmakolojik bir uygulama olan el masajı, demanslı olan bireylerin semptom yönetiminde yer verilmesi gereken önemli bir uygulamadır (31). Demanslı olan bireylerin semptom yönetimi yaşam kalitesini artırması, günlük yaşam aktivitelerine destek olması, bakım sürecini kolaylaştırması, iletişimi artırması açısından oldukça önemlidir. Uygulama kolaylığı, ulaşılabilirliği ve maliyet gibi nedenlerle farmakolojik tedavinin yanı sıra non-farmakolojik uygulamalardan biri olarak el masajına yer verilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Hemşirelik bakım uygulamalarında kolayca entegre olabilen, bakım veren ile bakım alan arasındaki iletişimi sağlayan, maliyeti olmayan ve profesyonel eğitim alındıktan sonra kolaylıkla uygulanabilen ve hastaların bütüncül olarak değerlendirilmesine olanak sağlayan girişimsel olmayan el masajı uygulaması, demanslı olan bireylerin davranışsal ve psikolojik semptomlar üzerinde etkili olabileceği incelenen çalışmalarda belirtilmiştir.

El masajının, demanslı olan bireylerin semptom yönetiminde farmakolojik tedavinin yanı sıra destekleyici bir uygulama olarak rutin hemşirelik bakım aktivitelerine dahil edilmesi gerekmektedir. Araştırmalar, demanslı olan bireylerin davranışsal ve psikolojik semptomları üzerinde el masajı uygulamasının etkinliği arttırmak için aromaterapiyle 3-6 hafta boyunca haftada 1-3 defa uygulanması önerilmektedir. Standart değerlendirme envanterlerine ek olarak klinik gözlemlerinde istatistiksel olarak değerlendirilmeye dahil edilmesi el masajının etkinliğini arttıracaktır. Ayrıca demanslı olan bireylerin semptom yönetiminde el masajının etkinliğini değerlendiren ve yeterli örneklem büyüklüğüne sahip randomize kontrollü çalışmaların sayısının artırılması hemşirelik alanına katkı sağlayacaktır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdî/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKLAR

- Chirico I, Ottoboni G, Valente M, Chattat R. Children and young people's experience of parental dementia: A systematic review. *Int J Geriatr Psychiatry*. 2021;36(7):975-992.
- Margenfeld F, Klocke C, Joos S. Manual massage for persons living with dementia: A systematic review and meta-analysis. *Int J Nurs Stud*. 2019;96:132-142.
- Alıcılar HE, Çalışkan D. Alzheimer Hastalığı ve Korunma Stratejileri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 2021;30(2):107-115.
- Sheehan B. Assessment scales in dementia. *Ther Adv Neurol Disord*. 2012;5(6):349-358.
- Kasar KS, ve Yıldırım Y. İleri Demans Hastalarında Palyatif Bakım. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*. 2017;9(2):164-170.
- Ercan FB. Alzheimer hastalığında davranışsal semptomlar ve mikrobiyota ilişkisi [Yüksek lisans tezi]. İstanbul, Türkiye: İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 2018.
- Ruitenbergh A, van Swieten J C, Wittman J C, et al. Alcohol consumption and risk of dementia: the Rotterdam Study. *Lancet*. 2002;359:281-6.
- Küçüköçlü Ö, Söylemez BA, Buckwalter KC. Demanslı olan bireyde davranışsal problemleri azaltmada kanıt dayalı bir model: azalmış stres eşiği modeli. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yükseköğretim Dergisi*. 2011.
- Wolf MU, Goldberg Y, Freedman M. Aggression and Agitation in Dementia. *Journal of Continuum*. 2018;24(3):783-803.
- Gutzmann H, Qazi A. Depression associated with dementia. *Z Gerontol Geriatr*. 2015;48(4):305-311.
- Russell-Williams J, Jaroudi W, Perich T, Hoscheidt S, El Haj M, Moustafa AA. Mindfulness and meditation: treating cognitive impairment and reducing stress in dementia. *Rev Neurosci*. 2018;29(7):791-804.
- Akyar, İ. Demanslı hasta bakımı ve bakım modelleri. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 2011;18(2), 79-88.
- 13) Terzi, A., Gebresalesie, H. T., & Yıldırım, Y. (2020). Yaşlı Bireylerde Aromaterapi Uygulamaları: Sistematik Derleme. *Journal Of Traditional Medical Complementary Therapies*, 3(3).
- 14) Arslan GG. Huzurevinde yaşayan yaşlılarda sırt masajı ve el masajının konfor ve anksiyeteye etkisi [Yüksek lisans tezi]. İzmir, Türkiye: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 2016.
- 15) Viggo Hansen N, Jørgensen T, Ørtenblad L. Massage and touch for dementia. *Cochrane Database Syst Rev*. 2006;2006(4):CD004989.
- 16) Wang HL, Keck JF. Foot and hand massage as an intervention for postoperative pain. *Pain Manag Nurs*. 2004;5(2):59-65.
- 17) Çimke S. Çocuklarda Abdominal Cerrahi Sonrası El Masajının Ağrı, Duygusal Belirtiler ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi [Doktora tezi]. Kayseri, Türkiye: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 2019.
- 18) Kara Ö. Koroner arter bypass cerrahisi sonrası uygulanan el masajının ağrı üzerine etkisi [Yüksek lisans tezi]. İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. 2019.
- 19) Cino K. Aromatherapy hand massage for older adults with chronic pain living in long-term care. *J Holist Nurs*. 2014;32(4):304-315.
- 20) Yücel ŞÇ, Arslan GG, Bağcı H. Effects of Hand Massage and Therapeutic Touch on Comfort and Anxiety Living in a Nursing Home in Turkey: A Randomized Controlled Trial. *J Relig Health*. 2020;59(1):351-364.
- 21) Gebresellesie HT. Kronik Non-Maling Ağrısı Olan Yaşlı Bireylerde Aromaterapi El Masajının Ağrı Düzeyi ve Yaşamsal Bulgulara Etkisi [Yüksek lisans tezi]. İzmir, Türkiye: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 2020.
- 22) Joanna Briggs Institute. Joanna Briggs Institute Qualitative Assessment and Review Instrument (QARI). JBI QARI Data Extraction Form for Interpretive & Critical Research. 2014.
- 23) Schaub C, Von Gunten A, Morin D, Wild P, Gomez P, Popp J. The Effects of Hand Massage on Stress and Agitation Among People with Dementia in a Hospital Setting: A Pilot Study. *Appl Psychophysiol Biofeedback*. 2018;43(4):319-332.
- 24) Fu CY, Moyle W, Cooke M. A randomised controlled trial of the use of aromatherapy and hand massage to reduce disruptive behaviour in people with dementia. *BMC Complement Altern Med*. 2013;13:165.
- 25) Yoshiyama K, Arita H, Suzuki J. The Effect of Aroma Hand Massage Therapy for People with Dementia. *J Altern Complement Med*. 2015;21(12):759-765. doi:10.1089/acm.2015.0158
- 26) Suzuki M, Tatsumi A, Otsuka T, et al. Physical and psychological effects of 6-week tactile massage on elderly patients with severe dementia. *Am J Alzheimers Dis Other Demen*. 2010;25(8):680-686.
- 27) Turten Kaymaz T, Özdemir L. Effects of aromatherapy on agitation and related caregiver burden in patients with moderate to severe dementia: A pilot study. *Geriatr Nurs*. 2017;38(3):231-237.
- 28) Snyder M, Egan EC, Burns KR. Interventions for decreasing agitation behaviors in persons with dementia. *J Gerontol Nurs*. 1995;21(7):34-40. doi:10.3928/0098-9134-19950701-11
- 29) Hicks-Moore SL, Robinson BA. Favorite music and hand massage: Two interventions to decrease agitation in residents with dementia. *Dementia*. 2008;7(1):95-108.
- 30) Oh JJ. The effect of hand-massage on the relaxation of dementia patients. *Journal of Korean Academy of Nursing*. 2000;30(4):825-835.
- 31) Hulme C, Wright J, Crocker T, Oluboyede Y, House A. Non-pharmacological approaches for dementia that informal carers might try or access: a systematic review. *Int J Geriatr Psychiatry*. 2010;25(7):756-763